

Een verzameling herzameld

Het Stadsmus reconstrueert een negentiende-eeuwse Hasseltse topcollectie¹

In de negentiende eeuw bouwden heel wat erudiete verzamelaars bijzondere collecties op. Sommige van die collecties kwamen later integraal in musea terecht; vele andere verzamelingen echter raakten doorheen de tijd verspreid over instellingen, personen of verdwenen helemaal van de radar. Is het mogelijk om dergelijke unieke verzamelingen te 'herzamelen'? En hoe traceer je dan de sporen van al die collectiestukken? Het Hasseltse Stadsmus ging de uitdaging aan en probeerde de topcollectie van de Hasseltse geneesheer Bamps opnieuw samen te brengen.

De Hasseltse geneesheer Constant Bamps (1847 - 1907) verzamelde zijn hele leven lang voorwerpen die te maken hadden met Limburg, het oude land van Loon. Na zijn dood in 1907 veilde een Brus-

sels veilinghuis maar liefst 1.297 loten. De veiling duurde vijf namiddagen. Er volgde nog een tweede veiling met opnieuw zo'n 300 loten. Bamps' verzameling raakte versnipperd, gekocht door tientallen verzamelaars en instellingen.

In 2012 startte Het Stadsmus met het herzamelen.² Het startkapitaal was klein: slechts van vijf stukken was geweten waar ze zich bevonden. Jarenlang zoeken resulteerde in een expo met meer dan honderd voorwerpen uit Bamps' collectie; twintig keer meer dan waarmee gestart werd. De stukken zaten verspreid over meer dan twintig publieke en privécollecties. De veilingcatalogus van de Leuvense verzamelaar Victor Demunter, die de veiling in 1907 bijwoonde, vormde het uitgangspunt. Zijn aanvullingen en notities gaven in veel gevallen een gezicht aan de loten.

1.297 erg verschillende loten

Wie de catalogus van de eerste veiling openslaat, ziet meteen de grote rijkdom van de verzameling: boeken, tijdschriften, gravures, handschriften, archiefdocumenten, archeologie, briefwisseling, juwelen, munten, medailles, tin, koper, meubels, opgezette vogels, herbariumvellen, enzovoort. Het geheel weerspiegelt Bamps' brede activiteiten en interesses: geneeskunde, natuurwetenschappen,

Voorpagina van *L'ancien Pays de Looz* (1906), nr. 10-12. Uit de collectie van de Provinciale Bibliotheek Limburg, Hasselt

Titelblad van de veilingcatalogus uit 1907 © Museum M, Leuven

oudheidkunde en de eigen stad en provincie. Tegelijkertijd zorgde die grote verscheidenheid ervoor dat de verzameling versnipperd raakte en de loten bij de meest diverse kopers terechtkwamen.

De catalogus heeft geen afbeeldingen en de beschrijving van de loten is eerder summier. Los daarvan zijn er weinig foto's teruggevonden van Bamps' verzameling. Een exact beeld krijgen van de loten is dus niet evident. Een idee van de omvang krijgen we dankzij een journalist, die naar aanleiding van de dood van Bamps, herinneringen ophaalde aan een bezoek aan Bamps' huis:

*'Wij werden door de zalen van zijn groote woning geleid en gingen bij elken stap meer in bewondering op voor zijn rijke verzamelingen van oudheidkunde, die er, in de keurigste orde gerangschikt, al de ruimten vulden. Oude munten uit elk vak van de geschiedenis en van al de volkeren die verdwenen, zelfs gouden munten van de Romeinen, wapens, standaarden, vaandels, krijgsuitrustingen, handschriften, boeken, platen, diploma's, schatten na schatten had hij met liefde, met gespannen drift en onvermoeiden ijver bijeengebracht en van zijn huis een museum gemaakt, een tempel van wetenschap waarin hij verborgen en gelukkig leefde in stille overweging en aanhoudende studie, naar de ingeving van zijn vrij denkende geest.'*³

Hoe zo'n uiterst gevarieerde collectie opnieuw samenbrengen? Historicus Jo Rombouts nam het initiatief en betrok verschillende mensen omwille van hun expertise en kennis van specifieke collecties: Luc Van Impe (archeologie), Ivan Wolfs (numismatiek), Kristof Reulens (natuurwetenschappen), Guido Caluwaerts (boeken en archivalia) en Ann Delbeke (briefwisseling). Met stroomversnellingen en af en toe een dood spoor traceerden zij meer dan honderd van de duizenden stukken die ooit in Bamps' collectie gezeten moeten hebben.

Maar hoe kwamen ze die stukken op het spoor? En hoe viel met zekerheid te zeggen dat een bepaald stuk ooit in de verzameling van Bamps zat? Er is de catalogus met de aantekeningen van Demunter, maar daartegenover staat dat de stukken overal in het land verzeild geraakten en dat collecties in een tijdspanne van honderd jaar vaak verhuisd kunnen zijn.

Locatie van vijf topstukken gekend

Het Stadsmus kende de locatie van vijf stukken die vermeld stonden in de veilingcatalogus. Drie stukken bezit het museum zelf: het register van de broederschap van Sint-Cecilia (1670-1767, 'inv. nr. 1992.095'), het Coemansregister van de rederijkerskamer De Roode Roos (1611-1613, inv.nr. 1991.006), dat in 2013 op de lijst van de Vlaamse topstukken opgenomen werd, en de zilveren medaille van de Botvinken Sociëteit (1851, inv.nr. 1979.0997.00).

Van deze stukken was de herkomst bekend, maar door het verband te leggen met de veilingcatalogus van dokter Bamps, krijgen de verhalen achter de stukken een nieuwe dimensie.

Hasselt: de mantelspeld met de laatste montage in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis
© KMKKG, Brussel

Naar aanleiding van het 750-jarige bestaan van de stad Hasselt kon het stedelijke museum (dat toen nog het Stedelijk Museum Stellingwerff-Waerdenhof heette) een topstuk in bruikleen krijgen: een elfde-eeuwse gouden broche die de vergelijking met de juwelen aan het toenmalige keizerlijke hof, met gemak doorstaat. Dat de broche ook voor de huidige expo de vaste opstelling van het Koninklijk Museum voor Kunst en Geschiedenis in Brussel mocht verlaten, is bijzonder. Een laatste stuk, een lithografische tombola-affiche van Alden Biesen uit 1817, bevindt zich vandaag in een privéverzameling.

'Met gespannen drift en onvermoeiden ijver'

Op het titelblad van het register van de broederschap van Sint-Cecilia is de stempel 'Collection Dr.

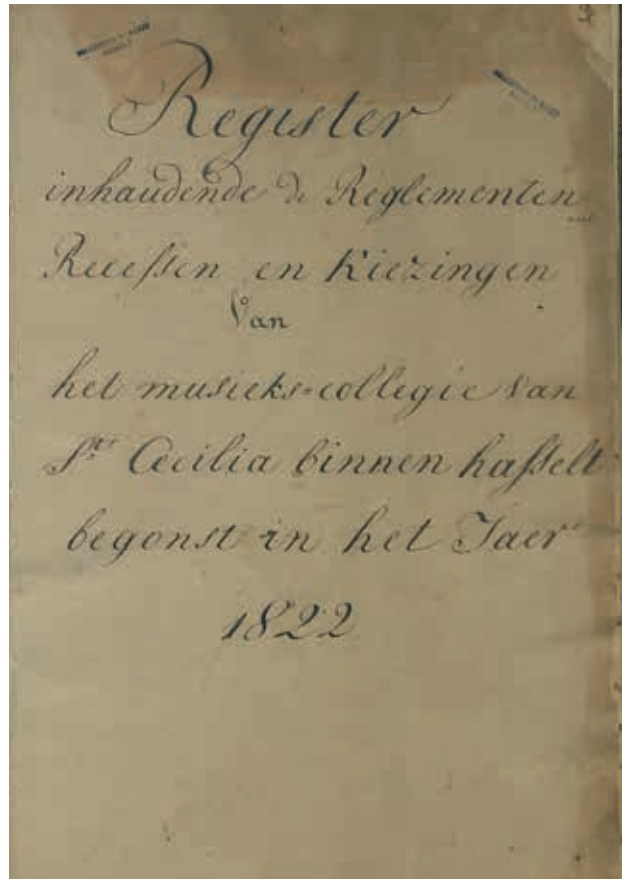
Bamps Hasselt' terug te vinden. De ijver en nauwgezetheid die Bamps aan de dag legde bij het inventariseren en beschrijven van zijn verzameling, bleken een zegen. Bamps beschreef zijn stukken, zorgde voor illustraties en/of foto's en er zijn drie stempelvarianten van hem bekend. In boeken en op documenten plaatste hij, zoals in die tijd de gewoonte was, zonder schroom zijn gestempelde ex libris.

Bamps had ambitie. Hij noemde zijn verzameling zijn (petit musée limbourgeois) en droomde ervan dat zijn verzameling zou uitgroeien tot een echt museum, al overleefde die wens hem niet. Zijn verzameling was ook een werkstuk, waarover hij zeer openhartig kennis deelde: hij publiceerde artikels over zijn verzamelobjecten en deed onderzoek naar de archeologische bevindingen van tijdgenoten. Meer dan tweehonderd artikels, die onder meer verschenen in zijn eigen tijdschrift *L'ancien Pays de Looz*. Dat richtte hij in 1896 samen met zijn *compagnon de plume* Emile Geraets op. De artikels zijn een sterk spoor en bij het samenstellen van de expo werden alle publicaties van Bamps daarom systematisch bestudeerd.

*'Mr. Le docteur C. Bamps est un archéologue dont l'érudition est aussi vaste que variée; c'est aussi un travailleur infatigable, un chercheur ne se donnant point de répit, un fureteur sage, fouillant tout et sachant dénicher au milieu des parchemins poudreux le document précieux, jusque-là inviolé.'*¹⁴

Het speurwerk naar stukken bleek in veel gevallen een onderzoek van die artikels met verwijzingen en van briefwisseling met bevriende verzamelaars en museumdirecteurs. Zo gaf literatuuronderzoek de doorslag om de medaille van abt Maur (17de eeuw) met grote waarschijnlijkheid aan Bamps' collectie toe te kennen. De beschrijving in de veilingcatalogus was alvast uitvoerig: *'Medaille sur champ octogonal en bronze de l'Abbaye Bénédicte de Saint-Trond, pour l'abbé Vander Heyden, de Hasselt, du XVIIe siècle. Pièce tres rare. – Saint Benoit et sainte Scholastique debout, R. St-Trond portant le monastère et Saint Euchère. (Voir Revue de numismatique, 1882).'*

Maar het is maar aan de hand van Bamps' eigen artikel dat de werkgroep een dergelijke medaille uit het Provinciaal Gallo-Romeins Museum in Tongeren, met relatieve zekerheid kon identificeren als een stuk uit Bamps' verzameling. Hij schreef dat er

Register inhoudende de reglementen en recessen van het Musieks-Collegie van Ste Cecilia binnen Hasselt begonst in het Jaer 1822 © Het Stadsmus, inv.nr. 1992.0096)

maar drie dergelijke medailles bekend zijn; in het bezit van hemzelf, van de Chestret en van de stad Luik, en hij voorzag het artikel van duidelijke tekeningen.

Tussen de regels

De notities in de veilingcatalogus dus, en ook de publicaties, stempels en tekeningen van Bamps. Daarmee vind je veel, maar niet alles terug. Zo zijn er ook collecties waarvan geweten is dat Bamps ze (ooit) had (omdat ze beschreven werden), die niet in de veilingcatalogus vermeld staan. Misschien omdat ze in 1907 niet meer in de verzameling zaten, misschien omdat ze binnen de familie bleven. Het Stadsmus schreef de vele archieven, bibliotheken, verzamelaars en musea aan die in hun verzamelbeleid de afgelopen jaren mogelijk in contact kwamen met stukken uit Bamps' collectie. Dat werd aangevuld met online zoeken in het groeiende aantal collectiedatabanken of Europeana.eu. Dat leverde een aantal verrassende resultaten op.

Onder het nummer 1295 veilde Fievez de collectie Limburgse vogels van Constant Bamps. Omwille van het belang van de natuurhistorische collectie van Bamps wilde het museum de tentoonstelling aanvullen met Limburgse vogels en contacteerde daarom het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. Aangespoord door de vraag van Het Stadsmus zocht men daar naar de naam Bamps in hun uitgebreide databank en een opgezet witbandkruisbekje verscheen. Het draagt nog het oorspronkelijke etiket dat ons leert dat het gevangen werd in Bokrijk op 8 september 1889. Dankzij het oude classificatiesysteem van het instituut vernamen we dat het in 1919 geschonken werd door de administratie van de stad Brussel.

*Witbandkruisbek
Uit de collectie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor
Natuurwetenschappen.*

Bamps bracht dus ook de natuur binnen in zijn verzameling: opgezette Limburgse vogels, maar ook Limburgse planten op herbariumvellen. Die werden nergens vermeld in de catalogus, maar via de online database van de Nationale Plantentuin in Meise vond de werkgroep driehonderd herbariumvellen terug. Na een bezoek konden uiteindelijk meer dan duizend vellen gekoppeld worden aan Bamps en werd ook briefwisseling teruggevonden. In dit geval zijn dus veel stukken teruggevonden, zonder exact

de collectiebeweging te kunnen reconstrueren. Dat is wel mogelijk voor een aantal andere herbariumvellen, die we via Europeana.eu terugvonden in de collectie van het Muséum national d'histoire naturelle in Parijs. De collectie in Parijs kwam er terecht via een Franse verzamelaar die enkele specimen kreeg van Constant Bamps, een praktijk die toen heel courant was.

Net zoals dat voor de collectiestukken in Het Stadsmus zelf het geval was, zijn de Bampsiana in andere instellingen niet altijd onder de noemer 'Bamps' geïnventariseerd. Het bleek in de zoektocht meer dan eens het versluijrende gegeven, waardoor de collectie moeilijk achterhaald kon worden. Ook hier zijn de artikelen en de omschrijvingen van Bamps zelf inspirerend om op een andere manier te zoeken in de inventarissen.

Sluimerende collectie

Het Stadsmus herzamelde ruim honderd originele stukken, van meer dan twintig publieke en privécollecties. Meestal waren de huidige conservatoren of collectiebeheerders niet op de hoogte van de Hasseltse geschiedenis van deze stukken, laat staan van de publicaties die de vroegere eigenaar erover verzorgd had. De vraag van Het Stadsmus naar de collectie van Bamps leverde dus in vele gevallen het concrete resultaat dat de 'sluimerende' collectie nu geactiveerd werd.

Hoger werd de zoektocht in de Nationale Plantentuin van Meise al vermeld, maar ook voor de zogenoemde 'schat van Helchteren' betekende de reconstructie door de werkgroep van Het Stadsmus een duwtje in de rug voor het museum Le Grand Curtius in Luik. 'De schat van Helchteren' is een Romeinse bodemvondst uit Helchteren, bestaande uit 261 kleine bronzen munten in een vergane bronzen pot. Deze munten, in vrij slechte staat, dateren uit het laat-Romeinse keizerrijk, namelijk van de keizers Gratianus (367-383), Valentinianus II (375-392), Theodosius (379-395), Arcadius (383-408) en Honorius (393-423) en zijn geslagen in Arles, Lyon, Rome, Trier, Aquileia, Thessaloniki en Constantinopel.

De schat van Helchteren kwam terecht in Le Grand Curtius in Luik, door een ruil met graaf de Pimodan, die hem kocht op de veiling Bamps. Dat weten we dankzij een artikel dat in 1961 verscheen in de

Revue Belge de Numismatique, dat online kan worden geraadpleegd. De schat werd in 1961 uitvoerig beschreven, maar belandde intussen in het museumdepot. Naar aanleiding van onze vraag nam Le Grand Curtius het initiatief om de volledige schat te digitaliseren en is nu ook de link met de Hasseltse verzamelaar Bamps bekend.

Op zoek naar een gekende collectie autografen van Bamps, kwam de werkgroep in het Musée de Mariemont terecht. En plots kwam daar bij het opzoeken van de autografen ook een ander voorwerp uit Bamps' collectie naar boven. De buccin – het koperen blaasinstrument in de vorm van de letter 'g', met een uiteinde in de vorm van een drakenhoofd stond daadwerkelijk op de veilinglijst in 1907 (nr. 823 of 824), maar bleef tot nog toe onbelicht. De ontdekking zorgde ervoor dat het trombone-achtige instrument verder onderzocht zal worden.

Met het 'activeren' van collectiestukken bedoelen we ook: er verder onderzoek naar doen. Zo bewaart de Koninklijke Bibliotheek een aantal handgeschreven universiteitscursussen van zeventiende- en achttiende-eeuwse Hasseltse studenten uit Bamps' verzameling. Die cursussen staan nu op de lijst met onderwerpen voor een masterverhandeling bij professor Jan Papy, die humanisme doceert aan de KU Leuven.

Gedrukte cursussen bestonden niet en de studen-

Schalbeker van een buccin
© Musée royal de Mariemont

ten besteedden veel aandacht aan hun cursussen, met ingeplakte prenten, tekeningen of kalligrafisch uitgevoerde initialen. Een bijzonder geheel omvat maar liefst vier cursussen van de hand van de Hasseltse student Arnoldus Godefridus Duijs (ingeschreven in 1714). Alle cursussen zijn in het Latijn, de onderwijstaal aan de 'oude' universiteit. Ook het gedrukte doctoraat in de geneeskunde dat Bamps' overgrootvader Arnold in 1777 presenteerde aan de universiteit te Leiden, is inmiddels als potentieel thesisonderwerp opgenomen door de KU Leuven.

Spoor bijster...

Verder onderzoek zou ongetwijfeld nog meer stukken opleveren, maar bij sommige zaken belandde de werkgroep helaas op een dood spoor. Zo ook bij een aantal gouden munten, die zeer tot de verbeelding spreken. De veilingcatalogus toont een ruime verzameling munten, die een periode omspande van de Kelten tot in de negentiende eeuw, zij het steeds met de focus op Limburg. Door zijn wijdverspreide reputatie als collectionneur én publicist was er grote interesse voor dat segment op de veiling van 1907. Handelaars, verzamelaars en ook de Belgische Staat betaalden aanzienlijke bedragen. Daarbij spreken de verschillende gouden munten op het eerste gezicht het meest tot de verbeelding. Maar het mogelijk belangrijkste stuk was een zilveren denier van graaf Lodewijk I van Loon (12de eeuw), de oudst gekende munt van de graven van Loon. Dat exemplaar uit de verzameling Bamps was absoluut uniek en kon tot circa 1980 getraceerd worden. Sindsdien is men het spoor bijster.

De natuurhistorische verzameling werd onder ander drie loten aan het eind van de catalogus geveild. Het hoger vermelde witbandkruisbekje is de enige getuige ervan. En toch moet de verzameling haast allesomvattend geweest zijn. Artikels en brieven naar bevriende en gepassioneerde verzamelaars vermelden dat Bamps van elke stand- en trekvogel uit Limburg een exemplaar bewaarde. Het moeten er honderden geweest zijn. Zo groot als de collectie geweest moet zijn, zo veel vragen zijn er over het lot ervan. Een planten- en dierencollectie is erg vergankelijk en kwetsbaar. Heeft de tijd de collectie uitgedund? Of verliet het leeuwendeel van de natuurhistorische collectie de verzameling al vóór Bamps stierf en ging ze naar een archief, museumdepot of privécollectie?

Een momentopname voor toekomstig onderzoek

De expo in 2016 in Het Stadsmus is een tijdelijke wetersamenstelling van de verzameling die dokter Bamps ooit had. Het is een momentopname die onmogelijk het hele beeld van de verzameling, of de bewegingen die de stukken aflegden, kan geven. En toch heeft ook deze tijdelijke samenstelling haar waarde.

Om te beginnen zijn de meer dan honderd gekende en getraceerde stukken verder beschreven, gefotografeerd en gelinkt aan Bamps' publicaties. Ook de veilingcatalogus, met annotaties, is integraal opgenomen in de expocatalogus. De stukken zijn vanonder de sluier van objectnamen en inventaris-categorieën gehaald en geëxpliciteerd als een verzamelobject van Bamps. Dat leverde, zoals hoger omschreven, voor de musea en andere verzamelaars nieuwe *incentives* op voor verder onderzoek, maar is ook van groot belang voor een groeiend inzicht in de verzamelaar Bamps. Wat kwam in zijn collectie? Waar ging hij naar op zoek? En dat kan de zoektocht naar andere Bampsiana versnellen.

Maar er is meer. In samenwerking met Erfgoedplus is een virtuele collectie aangemaakt. De tijdelijke herzameling is op die manier blijvend digitaal toegankelijk en doorzoekbaar. In één oogopslag wordt duidelijk wat de man ooit had, zonder via de omwegen van collecties van andere instellingen / verzamelaars te moeten gaan. De stukken gaan dan wel terug naar de huidige eigenaars. Als je zicht wil krijgen op Bampsiana, vind je sowieso een spoor online terug, of de eigenaars hun collectie nu online raadpleegbaar hebben gemaakt of niet.

Dankzij dokter Bamps en het herzamelen van een deel van zijn verzameling, zijn de 'Collectie Hasselt' en bij uitbreiding de 'Collectie Limburg' gevoelig verrijkt. Je kan je afvragen hoe de collectie van het huidige stadsmuseum eruit gezien zou hebben, mocht er in 1907 een Hasselts stadsmuseum bestaan hebben waarvan de conservator over voldoende middelen beschikte om die belangrijke

Hasseltse collectie voor de stad aan te kopen. Het zou tot 1909 duren voordat er in Hasselt een eerste stadsmuseum de deuren opende.

Met de huidige tentoonstelling heeft Het Stadsmus een zicht gekregen op de Collectie Bamps en waar die zich bevindt. Dat biedt voor het museum in eerste instantie een aanvulling op de eigen collectie en documentatie, maar ook contacten die voor verder onderzoek vruchtbaar kunnen blijken. Een expo die meer dan honderd jaar terugkeert in de tijd, kan op die manier toch ver reiken en in de toekomst resultaten opleveren.

Algemeen kan vastgesteld worden dat een negentiende-eeuwse verzameling – hoewel in de diaspora - veel, zij het eerder verborgen, sporen nagelaten heeft. Het was mogelijk om een ruim deel te kunnen terugvinden en opnieuw te identificeren. Door creatieve vraagstellingen en het vernuftige combineren van verschillende informatiekanalen, door interdisciplinaire samenwerking en veel geduld, kon een stuk van een ooit beroemde verzameling weer bijeengebracht worden.

Tinne Rock

- 1 Met dank aan de auteurs van de tentoonstellingscatalogus 'Dokter Bamps verzamelt. Reconstructie van een 19de-eeuwse Hasselt topcollectie', die hun tekstmateriaal voor de expo en voor de bijhorende catalogus ter beschikking stelden voor het schrijven van dit artikel.
- 2 'Herzamelen': opnieuw bijeenzamelen of bijeenbrengen (Van Dale)
- 3 *Het Laatste Nieuws*, 14 april 1907.
- 4 *La Meuse*, 30 januari 1896, n.a.v. de verschijning van het tweede deel van Hasselt Jadis

De verzamelaar en zijn verzameling

1. Stel een biografie van de verzamelaar op. Zo komen aanknopingspunten naar boven. Met wie had de verzamelaar contact (briefwisseling, kennissen, familieleden, ...)? Waar verbleef hij? En niet onbelangrijk: hoe werd er omgegaan met zijn verzameling na zijn dood? Zijn er nog afstammelingen?
2. Zoek naar bronnen die van de hand van de verzamelaar zijn. Notities, artikels, brieven, ... Ze helpen om inzicht te krijgen in de manier waarop de verzamelaar met zijn verzameling omging en bevatten soms verwijzingen naar de omvang van de verzameling.
3. Had de verzamelaar een exlibris of een ander eigendomsmerk? Stempels geven je zekerheid over wat de verzamelaar in zijn verzameling bewaarde.
4. Foto's van de verzameling geven op een snelle manier uitsluitsel over of iets tot de verzameling behoorde of niet.
5. Leende de verzamelaar objecten uit aan tentoonstellingen tijdens zijn leven? Doorzoek hiervoor catalogi. In de negentiende eeuw en zelfs nog tot een heel eind in de twintigste eeuw werden privé-eigenaars voluit genoemd. De verzameling na de verzamelaar: van een persoonlijk object naar een voorwerp met objectnaam uit thesaurus.
6. Als er een officieel document is over wat er met de verzameling gebeurde na het overlijden van de verzamelaar (een testament, schenkingen, een veilingcatalogus (in het beste geval met vermelding van kopers en prijzen), ...) dan vormt die een zeer goede basis voor het herzamelen. Wat kwam waar terecht?
7. Bekijk catalogi, aankoopbewijzen, schenkingsovereenkomsten, aanwinstenregisters, collectie-inventarissen van musea, veilinghuizen, archieven en instellingen uit de periode waarin de verzamelaar overleed.
8. Afhankelijk van de tijd die verstreek sinds het overlijden van de verzamelaar, kunnen huidige eigenaars al dan niet vlot teruggevonden worden. Soms moet je de omgekeerde redenering volgen. Bekijk het type voorwerpen van de verzameling en bekijk welke archieven, musea, instellingen dit type voorwerp in hun collectie zouden kunnen hebben.
9. Zoek online in catalogi en erfgoedregisters als europeana.eu, erfgoedplus.be, erfgoedinzicht.be, ... Wees creatief en zoek op meer zoektermen dan enkel de naam van de verzamelaar. Soms dragen voorwerpen deze 'tag' niet langer en worden collecties met een volledig andere thesaurus omschreven dan gebruikelijk in de tijd dat de verzamelaar nog leefde.
10. Bovenal: combineer bovenstaande informatiebronnen.

